

3. Opettajan kieli

Periaatteessa on itsestään selvää, että Suomi-koulun opettajan äidinkieli on suomi ja että hän osaa hyvin suomea. Jos äidinkielistä puhujaa löydy, on joskus turvaututtava opettajaan, jolle suomi on toinen kieli. Opettajan kuuluu puhua oppilaille hyvää yleiskieltä. Jos opettaja puhuu luontevasti "mie" ja "sie" tai "mulle" ja "sulle", se on vielä helposti ymmärrettävissä, mutta jos opettajan oma murre tekee puheesta vaikeasti ymmärrettävää, on tätä murretta syytä välttää. Opetuksessa käytetään neutraalia yleiskieltä. Opettaja voi puhua suomen puhekielen mukaisesti "me menttiin" tai "me tultiin", mutta opettajan olisi opetettava ryhmälle myös yleiskielinen ilmaisu. Kirjoituksia tarkistavan ja niitä korjaavan opettajan tulisi opettaa oppilaalle, että puhekieli ja kirjoitettu kieli ovat kaksi eri asiaa ja että kirjoituksessa noudatetaan yleiskielen normeja. Puhekieltä voi titysti käyttää tyylikeinona kirjoituksessa.

Suomi-koulujen opettajien olisi hyvä olla tietoisia kielen siirtovaikutuksesta, sillä se koskettaa myös heitä itseään. Kuinka helposti suusta voikaan livahtaa "okei" tai muu jostain toisesta kielestä siirtynyt sana?

Vieraan kielen vaikutus on monen, vuosia ulkomailla olleen opettajan iso ongelma. Opettaja ei saa sotkea puheeseen valtakielen sanoja; hän on oppilaille esimerkki isolla E:llä. Usein maan valtakielen vaikutus näkyy paitsi sanaston lipsumisessa myös sanajärjestyksessä. Myös intonaatio tarttuu herkästi, jos puhujalla ei ole mahdollisuutta kuulla suomea säännöllisesti.

Suomen kieli elää ja muuttuu. Suomi-koulun opettajien pitäisi pyrkiä olemaan mukana muutoksessa. Mitä kauempana Suomi-koulu on Suomesta ja mitä harvemmin opettaja pääsee käymään Suomessa, sitä vaikeampaa hänen on pysyä mukana sanaston muutoksissa. Uusia sanoja syntyy, osa kuolee, osa jää elämään. Kaikkea ei tarvitse tietää ja osata, mutta avoimet korvat ja mieli ovat tarpeen. Nykyaikana internetistä löytyy sähköisiä lehtiä, keskustelupalstoja jne., joiden avulla kielen päivittäminen ja seuraaminen on helpompaa kuin aikaisemmin. Aikaansa seuraava opettaja tuntee ja taitaa yleiskielen, mutta on tutustunut myös puhekieliseen kirjalliseen ja suulliseen ilmaisuun sekä osaa käyttää näitä opetuksessaan toisiaan täydentävästi.

Monet Suomi-koulun opettajat, jotka ovat asuneet kymmeniä vuosia ulkomailla, eivät hyväksy opetuskieleksi lainkaan puhekieltä, koska se ei ole heidän mielestään oikeaa suomea. Siitä voidaan tietenkin keskustella, onko se kaunista, mutta ei siitä, onko se oikeaa. Kun ihmiset puhuvat puhekieltä, niin silloin puhekieli on oikeaa suomea eli sitä, mitä elävässä elämässä käytetään. Tuskin Suomi-koulujen tavoitteena on tuottaa pelkkää kirjakieltä puhuvia oppilaita, jotka herättävät heti huomiota "omituisella" suomellaan tai jotka mahdollisesti eivät edes ymmärrä puhekieltä.

3.1 Opetusta ajan hermolla

Sanalla 'kulttuuri' tarkoitetaan muutakin kuin korkeakulttuuriksi miellettyä kaunokirjallisuutta, tanssia tai taidetta. Kulttuuri käsittää myös ihmisen jokapäiväistä toimintaa, sitä kuinka ihmiset elävät ja keskustelevat keskenään. Kieli mahdollistaa yhdessä toimimisen ja luo osaltaan kulttuuria.

Teitittelymaissa asuville ja toimiville on varmasti tuttua, että oppilaat teitittelevät aikuisia, kun ovat näin kulttuurikielessään oppineet. Kun saman siirtää suomen kieleen, ei vastaanotto ole välttämättä odotettu. Suomessa ero nuoren ja vanhemman välillä tehdään usein teitittelyllä, eikä pahaa-aavistamaton lapsi arvaakaan, minkä ikäkriisin voi saada keskustelukumppanilleen aikaiseksi. Tuskin myöskään harkitsematon lausahdus "Herranen aika, tuo lapsihan teitittelee minua, en kaitmää nyt niin vanha ole..." kannustaa lasta käyttämään suomea. Suomi-koulujen tehtävä on välittää tätä kulttuurisidonnaista kielitietoutta oppilailleen ja valmistaa heitä kulttuurien erilaisuuteen. Miten Suomessa otetaan vastaan teitittely? Entä mitä kieltä samanikäisten kavereiden tai serkkujen kanssa käytetään? Sinutellaanko, vaikka ei itseä vanhempaa serkkua tuntisikaan? Mitä vähemmän lapsi tai nuori kokee olevansa outo tai poikkeava kielen osalta, sitä varmemmin hän uskaltaa kieltä käyttää. Tärkeintä on, että hän ei joudu naurunalaiseksi. Näin ollen on perusteltua käyttää puhekieltä osana opetusta. Uusimpien muotisanojen ja nykyilmainsujen oppiminen tai niihin tutustuminen ei myöskään ole pahasta, vaikkapa ennen odotettua lomaa Suomessa.

- ➔ **Vinkki 1:** Käsitelkää asiaa luokassa oppilaiden kanssa. Onko jollakin oppilailla kokemuksia tai kertomuksia aiheesta? Miettikää ja maistelkaa sanontojen "Mitä saisi olla? ja "Mitä sä haluat?" eroja. Miettikää yhdessä, mihin tilanteisiin ne sopivat parhaiten.
- ➔ **Vinkki 2:** Puhukaa eri kulttuurien tavoista korostaen, että ne ovat erilaisia, mutta eivät parempia tai huonompia kuin toiset.
- ➔ **Vinkki 3:** Vahvistakaa lasten ja nuorten itseluottamusta: tärkeintä on tulla ymmärretyksi ja kuulluksi, vaikka ei ihan oikein aina menisikään. Tärkeintä on, että yrittää. Koomisiksi kääntyneissä tilanteissa tarvitaan kykyä nauraa omille erheilleen! Virheistä oppii, eikä niistä kannata lannistua. Kerro oppilaille jokin oma, vieraassa kulttuurissa tekemäsi virhe. Anna oppilaille mahdollisuus nauraa sinulle.
- ➔ **Vinkki 4:** Sopikaa yhdessä, että jokainen ryhmäläinen painaa Suomessa käydessään vähintään yhden uuden tai oudon sanan mieleensä. Loman jälkeen miettitte yhdessä, mitä se tarkoittaa. Niitä voi pohtia muutoinkin, esimerkiksi jos joku on kuullut oudon tai uuden sanan esim. laulussa tai elokuvassa. Mikä on "popcorn-torni"?

- ➔ **Vinkki 5:** Kuunnelkaa yhdessä suomalaista musiikkia ja yrittäkää opetella sanat, niin että voitte laulaa mukana. Lukekaa lisäksi kirjoja väärin kuulluista laulujen sanoista esim. ”Villejä rubiineja” tai ”Minä suojelen sinua taiteelta” (Antti Isokangas 1999 ja 2000). Eivät ne suomalaisetkaan aina ihan oikein kuule ja ymmärrä. On tärkeää, että korva oppii kuulemaan ja suu maistamaan erilaisia äänneitä ja niiden vaikutuksia viestin sisältöön.
- ➔ **Vinkki 6:** Katsokaa suomalaisia tv-sarjoja tai ainakin osia niistä. Tarttuuko joku hokema tai usein toistuva sana korvaan? Mitä se tarkoittaa?
- ➔ **Vinkki 7:** Pitäkää tietokilpailuja suomalaisista artisteista ja laulajista. Eri ikäkausille löytyy omansa. Kuka tunnistaa Ti-Ti nallen? Mutta kuka se onkaan, joka Ti-Ti nallen lauluja laulaa? Entä montako laulajaa on Fröbelin palikoissa?
- ➔ **Vinkki 8:** Vertailkaa, ovatko piirroshahmojen nimet samannimisiä Suomessa ja asuinmaassa. Opetelkaa hahmojen suomalaiset nimet. Aikakauslehtipäivään liittyvästä Aku Ankan opetussuunnitelmasta saa hyviä vinkkejä.
- ➔ **Vinkki 9:** Lukekaa vitsejä. Miettikää yhdessä, mikä niissä naurattaa. Miettikää myös, jos ei naurata, mistä se voisi johtua? Onko se liian vaikeaa kieltä? Liian kulttuurisidonnainen? Vai kenties niin, että sama vitsi ei aina naurata kaikkia?
- ➔ **Vinkki 10:** Varsinkin isommille oppilaille suomen opiskelu voi muuttua kuivaksi pakkopullaksi. Keksikää luokassa joka kerralle jotain kivaa: kielioppitunnin vastapainoksi ristikon tekemistä tai nykymusiikin kuuntelua, ainekirjoituksen jälkeen elokuvan katsomista jne. Etsikää laulujen sanoituksista tai nykyrunoista kielioppirakenteita, harjoitelkaa kuullun ymmärtämistä räpin tahtiin. Kirjoittakaa pieniä juttuja tai runoja ja lähetäkää niitä suomalaisten nuortenlehtien palstoille. Monissa harrastuslehdissä on palstoja lukijoiden omalle postille.

Internetin keinoin kaukaisissakin maissa asuvan Suomi-koulun opettajan ja oppilaan kielenhuolto ja suomen ajantasaisuus on mahdollista. Erilaiset keskustelupalstat, verkkojulkaisut ja foorumit tarjoavat tähän mahdollisuuden. Lisäksi nettilähettykset ja monet muut audiovisuaaliset tallenteet auttavat meitä kuulemaan, ymmärtämään ja puhumaan sitä aitoa ja oikeaa suomea. Nykyään vain mielikuvi- tus on rajana!

3.2 Lukeminen kannattaa aina

Lukeminen ja kirjallisuus ovat avaimia – eivät vain sanavaraston kehittymiseen, vaan myös kulttuurien ymmärtämiseen. On todettu, että tarinoiden avulla lapset oppivat hahmottamaan ympäröivää maailmaa ja jopa projisoivat pelkojaan. Myöhemmin lukeminen tarjoaa oivan mahdolliseen paeta arkea, rentoutua tai vaikkapa tutkia uusia asioita. Oli lukemisen motiivi mikä hyvänsä, lukeminen kannat-

taa aina. Lukeminen laajentaa sanavarastoa ja kielen ilmaisukeinoja. Näin kieli rikastuu. Suomen kielessä on paljon synonyymeja ja vivahteeltaan erilaisia sanoja. Kirjallisuus auttaa lasta monipuolistamaan ilmaisuaan. Lukemisen tuomia etuja ovat myös niin sanotut ”empatiataidot”. Tarinat saavat mielikuvituksen liikkeelle, opettavat oikean ja väärän eroja sekä kehittävät tunneälyä. Ajattelu ja luovuus kehittyvät. Näin ollen suomikoululaisia tulisi innostaa lukemaan. Tehtävänä on tietysti myös tutustuttaa oppilaita suomenkieliseen ja eritoten suomalaiseen kirjallisuuteen.

Kielen lisäksi teokset tarjoavat ikkunan suomalaiseen tapakulttuuriin sekä historiaan, antavat esimerkkejä erilaisista ilmaisutavoista (puhekielestä, muotisanoina, murteista). Lukemisen voi aloittaa jo ihan pienille. Vauvaiässä edetään loruin ja leikein, hieman myöhemmin – noin 3-vuotiaalle – voi alkaa jo lukea tarinoita. Myös isommille lapsille tulisi lukea ääneen vielä silloinkin, kun lapsi on jo oppinut lukemaan. Lapselle yhteiset hetket ovat kullannarvoisia.

Saduttaminen on myös vaihtoehto tarinoiden ja kielen maailmaan. Saduttaminen tarkoittaa sitä, että lapsi keksii itse (yksin tai yhdessä) tarinan, jonka aikuinen kirjoittaa ylös. Muodostunut tarina luetaan lapsille sitten ääneen. Sadutus rohkaisee puhumaan, se luo yhteyden ja luottamuksen aikuisen ja lasten välille. Sadutusta käytetään osana normaalia kielenopetusta sekä apuvälineenä kriisien kohtaamisessa. Saduttaminen sopii kaikenikäisille. Aluksi sadut saattavat olla lyhyitä ja yksinkertaisia, mutta muutamien kertojen jälkeen sadutusta voidaan pidentää ja tarinoita monimutkaistaa.

Suomenkielistä kirjallisuutta on monenlaista. Ulkomailla ollessa kirjavalintaan on syytä kiinnittää huomiota tarkastelemalla kirjojen kieltä ja ilmaisun rikkautta. Monet kuvakirjat keskittyvät kuviin, eivät sanastoon tai tarinaan.

Käännöskirjallisuuden käyttämisestä ei kannata sulkea pois. Sen avulla voidaan vertailla kieliä ja ilmaisuja sekä tutustua kirjoihin, joita suomalaiset lapset lukevat paljon. Tällaista laadukasta käännöskirjallisuutta ovat esimerkiksi Muumi-kirjat, Astrid Lindgrenin tuotanto tai vaikkapa Harry Potter -sarja.

3.2.1 Miten kirjaa voi käsitellä Suomi-koulussa?

Opettaja voi tuoda näytteille muutamia kirjoja, joita hänellä on käytössään. Opettaja voi alustaa niistä, kertoa hieman juonesta tai tunnelmasta sekä näyttää kuvia, mikäli kirjassa sellaisia on. Myös lapset voivat ehdottaa käsiteltäviä kirjoja. Tällöin sovitaan, että lapset tuovat kotoaan näytille kirjoja seuraavaksi koulukerraksi. Opettaja tutustuu oppilaiden tuomiin teoksiin, ja yhdessä lopuksi valitaan yksi, joka otetaan tarkempaan käsittelyyn tunneilla.

Kirjan käsittelytapoja on useita. Niitä voidaan vaihdella tunnista tai aiheesta toiseen, kuitenkin niin, että kaikki pystyvät seuraamaan tarinaa helposti.

Mikäli opettaja lukee kirjaa ääneen tai jos oppilaat lukevat ääneen toisilleen, voi tehdä näin:

– Opettaja voi keskustella sopivin välein oppilaiden kanssa siitä, mitä on luettu. Oppilaat kertovat omin sanoin tarinaa uudelleen.

- Oppilaat voivat lukemisen aikana piirtää kuulemastaan tai kirjoittaa muistiin kuulemiaan sanoja.
- Opettaja voi etukäteen valmistella oppilaille vaikeiden sanojen listan, joka käydään ennen lukutuokion aloittamista. Sanat voidaan käydä läpi selittäen ne toisin sanoin, kirjoittamalla merkitykset ylös jne.
- Opettaja voi tehdä kysymyksiä kirjan sisällöstä kirjallisesti. Oppilaat voivat vastata kokonaisilla virkkeillä, oikein/ väärin- tai monivalintavaihtoehdoin.
- Ryhmä voi yhdessä valita kirjasta kohdan tai kappaleen, joka harjoitellaan näytelmäksi.
- Tarina voidaan lukea puoleen väliin tai johonkin jännittävään kohtaan, jonka jälkeen oppilaat keksivät itse lopun tai kehittelevät itse erilaisia juonenkäänteitä (suullisesti tai kirjallisesti).

Mikäli päädytään siihen, että oppilaat lukevat kirjaa kotona sekä Suomi-koulussa (erilaisin tavoin – yksin tai ryhmässä), voi lukemista vauhdittaa esimerkiksi seuraavin tavoin:

- Oppilaat lukevat kotona kirjan, josta kertovat ryhmälle omin sanoin seuraavalla tunnilla.
- Jokaiselle oppilaalle annetaan valitusta kirjasta kotitehtäväksi vaikka yksi luku, jonka hän omin sanoin kertoo toisille. Vielä enemmän lukemisesta on hyötyä, jos oppilas kirjoittaa lukemastaan referaatin (soveltuu vain edistyneemmille oppilaille).
- Opettaja voi poimia jostain kirjasta otteen, jonka avulla harjoitellaan jotain kielioppiasiaa. Presens voidaan muuttaa imperfektiksi, tekstistä alleviivataan adjektiivit, pronominit tms.
- Mikäli opettajalla on aikaa, voi kirjaan lisätä väliotsikoita, selventäviä sanoja tai kuvia marginaaleihin. Tämänäyttöisiä, ns. kielenopetus-kirjoja tai lyhennettyjä klassikkokirjoja on olemassa nykyisin myös suomeksi. Myös selkokieliä kirjoja kannattaa hyödyntää; niiden selkeä kieli, rakenne ja kuvitukset sopivat mitä mainioimmin myös suomen kielen oppijoille.

Vinkki! Suomi-koulujen tuki ry:n sivuilla on luettelo lasten lukupiirin kirjoista. Sivuilla on myös paljon oppilaiden kirja-arvosteluja (www.suomikoulut.fi/sk/).

3.2.2 Kuinka hankkia uusia kirjoja ulkomailla?

Mahdollisuudet hankkia tietoa uusista kirjoista tai julkaisuista ovat rajattomat. Suomalaisissa lehdissä on kirjallisuusesittelyjä, omat ja muut tutut lapset voivat vaihtaa keskenään kirjoja ulkomailla, Suomessa on aina joku jolta kysyä. Nykyään ei tietenkään mikään voita internetin nopeutta. Internetistä löytyy tietoa helposti kirjakauppojen, kustantamojen tai keskustelufoorumien sivuilta.

Ulkomailla usein unohtuvat suomalaiset, erittäin hyvät kirjastot. Kirjastot jul-

kaisevat uutuuslistoja, suosituksia sekä listoja siitä, mitä juuri nyt lainataan ja varataan eniten kyseisessä kaupungissa tai maakunnassa. Myös Suomessa jaettavat kirjallisuuspalkinnot (Finlandia-Junior-palkinto, Anni Swan -mitali, Runeberg-palkinto, Topelius-palkinto jne.) on hyvä pitää mielessä. Palkitut ja ehdolla olleet kirjat sisältävät yleensä hyväksi havaittua kieltä ja kerrontaa.

Tietenkään uusia kirjoja ei voi saada käsiinsä heti. Mikäli koululla on varoja, voi kirjoja kuitenkin tilata ulkomaille miltei jokaisesta internet-kirjakaupasta. Myös Suomessa vierailevat tutut ja koulun aktiivit voivat tuoda mukanaan teoksia. Suomi-koulu voi täydentää kirjastoaan koulun budjetin puitteissa, sekä pyytää perheiltä, alueen suomalaisilta tai Suomessa asuvilta tutuilta ja sukulaisilta lahjoituksia kirjastoon. Näin saadaan koottua isompi määrä suomenkielisiä kirjoja, joista on iloa suuremmalle joukolle – koko koulun oppilaille.

Mielenkiintoista on myös aina silloin tällöin vilkaista Helsingin kaupunginkirjaston nettisivuja. Siellä on lapsille erityissivut, joilla on lukuvinkkejä, pelejä ja tehtäviä. Sivuilla on myös eri kategoriat sen mukaan, millaista kirjaa etsii (jännitys, hauskuus, lasten omat tarinat, luonto, kaupunki, paksut kirjat, ohuet kirjat, kuvakirjat jne.), tai sen mukaan, millainen lukija on (opettelen lukemaan, osaan jo lukea, luen hyvin/erinomaisesti). Näillä sivuilla on myös erityissivut maahanmuuttajille. Sivuilta löytyy tietoa, jota voi soveltaa myös suomen kielen opetukseen ja Suomi-tietouden lisäämiseen.